

HUBERT SKIPIRZEPA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

 <https://orcid.org/0009-0004-9405-0283>

e-mail: hubertskipi@vp.pl

WYCHOWANIE DO WOLNOŚCI JAKO JEDNO Z NAJWAŻNIEJSZYCH ZADAŃ KATECHEZY W SZKOLE ŚREDNIEJ

**Education to freedom as one of the most important tasks
of catechesis in high school**

Abstrakt: Wolność, obok prawdy, dobra i piękna jest jedną z najważniejszych wartości w życiu człowieka. Dobre rozumienie tej rzeczywistości jest kluczowe dla wychowania młodzieży. Początkowa część artykułu poświęcona została rozważaniom na temat różnych definicji wolności. Druga część opisuje badania dotyczące wolności wśród młodzieży. W tym celu została przeprowadzona seria katechez, które miały na celu przybliżenie chrześcijańskiego rozumienia wolności. Zarówno przed katechezami jak i po ponad setka młodych osób wypełniła składającą się z piętnastu pytań ankietę, dotyczącą różnych obszarów wolności. Wpływ katechez na zmianę postrzegania wolności został zaprezentowany w niniejszym artykule.

Słowa kluczowe: wychowanie, wolność, katecheza, ankieta.

Abstract: Freedom, next to truth, goodness and beauty, is one of the most important values in human life. The correct understanding of this reality is crucial for the upbringing of young people. The initial part of the article was devoted to considerations on various definitions of freedom. The second part describes research on the understanding of freedom among young people. For this purpose, a series of catechesis was conducted, which aimed to bring

HUBERT SKIPIRZEPA – katecheta z diecezji radomskiej, nauczyciel etyki i filozofii. Doktorant Wydziału Teologicznego na UKSW w Warszawie – Sekcja Teologii Duchowości. Obszary zainteresowań: teologia duchowości, teologia dogmatyczna, etyka, filozofia, katolicka nauka społeczna.

closer the Christian understanding of freedom. Both before and after the catechesis, more than a hundred young people completed a fifteen-question survey on various areas of freedom. The impact of catechism on the change in the perception of freedom is presented in this article.

Key words: education, freedom, catechesis, questionnaire.

1. Rozumienie wolności

Wolność niewątpliwie jest wpisana w egzystencję człowieka. Dlatego, jak podkreśla M. Nowak, „pytając o możliwość bycia wolnym, musimy pytać nade wszystko o charakter egzystencji ludzkiej, o to, co jest w niej szczególnego. Wolność jest wskaźnikiem autonomii i samowystarczalności ludzkiej egzystencji, ale jej urzeczywistnienie zachodzi w relacji do innych ludzi. Wolność jest zatem osadzona w życiu wspólnotowym i przejawia się jako element porządkujący je. Jest to w zasadzie konstytutywny element życia ludzkiego” (Nowak, 1999, 336–337). W związku z tak istotną rolą wolności w życiu człowieka konieczne jawi się wychowywanie do niej młodych ludzi. Niewątpliwie przez wieki różni filozofowie w odmienny sposób pojmowali rozumienie wolności. Nie sposób w artykule skupić się na wszystkich. Dla nas najistotniejsza będzie chrześcijańska wizja, która w dużej mierze opiera się na nauczaniu Jana Pawła II, a także Benedykta XVI. Właśnie tej chrześcijańskiej wizji wolności oraz konieczności wychowania do niej poświęcona będzie pierwsza część artykułu.

1.1. Różne rodzaje i definicje wolności

Mówiąc ogólnie o wolności, możemy mieć na myśli wiele wymiarów treściowych. Podkreśla się wolność w religii, w moralności, w polityce, w sztuce, w naukowych badaniach; wolność pozytywną, negatywną; wolność wewnętrzną i zewnętrzną; wolność w sferze prywatnej, wolność w sferze publicznej; wolność polityczną, kulturalną, społeczną, gospodarczą; wolność osoby, wolność grup społecznych, wolność narodu, państwa, wolność organizacji. Wolność daną i zadaną. Wolność od... czy wreszcie wolność do...

Wolność daną określić można jako prawo do decydowania o sobie, o swoim wyborze wartości czy antywartości, o swojej życiowej drodze (wykształceniu, zawodzie, pracy, stanie cywilnym, pasjach, uczestniczeniu w życiu publicznym, społecznym, gospodarczym). Zakłada się tu wolność od przymusu zewnętrznego, od każdego rodzaju władzy absolutnej, w tym

także wolność wewnętrzną samej osoby ludzkiej, czyli wolność od rozmaitych wad, nałogów, błędnych przekonań i poglądów.

Wolność zadana z kolei określana jest najczęściej jako stopniowe wyzwianie się ze wszystkich nieracjonalnych ograniczeń, a także dorastanie do podejmowania trafnych decyzji. Szczególnie w sprawach, w których należy stosować zasady pragmatyzmu oraz decyzji zgodnych z normami etycznymi w sprawach, w których obowiązują moralne powinności.

Wolność można rozpatrywać jako wolność od: zła, zewnętrznych nacisków, słabości człowieka (słabych stron osobowości, wypadkowości, przypadkowości, dowolności). Wolność można także rozpatrywać jako wolność do: właściwej hierarchii wartości, wyboru dobra, rozwijania osobowości, twórczości, kultury, człowieczeństwa w człowieku.

„Wolność wyraża się za pomocą takich synonimów, jak:

- swoboda, która przejawia się między innymi przez nieskrępowanie, indywidualizację czy dobrowolność;
- wyzwolenie, które oznacza oswobodzenie, uwolnienie, ale także usamodzielnienie, emancypację, równouprawnienie, niezależnienie;
- niezależność, inaczej niezawisłość, suwerenność, samostanowienie, autonomia, niepodległość czy też samowystarczalność;
- demokracja rozumiana jako wybieralność, obieralność, elekcyjność” (Tchorzewski, 1999, 7).

Ciekawe są także niektóre definicje wolności. M. Nowak wolność nierozdzielnie łączy z decyzją woli i odpowiedzialnością. Według definicji tego autora wolność jest „decyzją woli będącą odpowiedzią wychodzącą z istoty bytu osobowego na pojawiające się wyzwania i zawołania wyrażające się w odpowiedzialności” (Nowak, 2000, 336–337). W takim ujęciu wolność może być zdefiniowana jako możliwość między dobrem a złem.

Jedną z najkrótszych definicji wolności podaje ks. Józef Tishner – wolność według niego jest „sposobem istnienia subiektywnego dobra” (Tishner, 1999, 94).

W *Encyklopedii powszechnej PWN* znajdujemy następującą definicję wolności: „wolność – możliwość podejmowania decyzji i działania zgodnego z aktem wyboru, zdeterminowana przez ogół czynników historycznych i społeczno-moralnych oraz uwarunkowana uznaniem i poznaniem istniejących w świetle obiektywnych konieczności. Pojęcie wolności jest ściśle związane z przyjętym systemem wartości i światopoglądem” (Bonecki, 1987, 772–773).

Kolejną wartą uwagi definicję podaje Sergiusz Hessen. Dla niego wolność jest nierozzerwalnie złączona z osobowością, karnością, kulturą i światem

wartości. Wskaźnikiem wolności jest nowość i oryginalność rozwiązywanego zadania (Hessen, 1997, 100–124).

Z powyższych definicji wynika, że człowiek jest istotą niewątpliwie wolną. Jak podkreśla T. Styczeń „losy naszej tożsamości: losy owego być albo nie być sobą, żyć albo nie żyć w prawdzie o sobie – zależą od nas samych, od aktów naszego wolnego wyboru. Prawda o nas zostaje powierzona naszej wolności. Jak ją użyjemy?” (Styczeń, 2013, 129). Dlatego też rozmawianie z młodzieżą o istocie wolności jest niezwykle ważnym zadaniem, szczególnie ze względów pedagogicznych. Przekazanie młodzieży wiedzy na temat błędnie rozumianej wolności może uchronić młodych przed podejmowaniem zachowań społecznie szkodliwych.

Wobec tego, co już zostało podkreślone, koniecznym jest odkrycie i umiłowanie prawdy, podjęcie decyzji i wyboru między dobrem a złem i wyboru dobra. Wybór prawdy wyzwala człowieka i stanowi jedyną szansę „potwierdzenia siebie jako siebie, wyzwolenie siebie w sobie. Jedyna szansa dokonania swoich własnych powtórnych narodzin” (Styczeń, 2013, 129).

Człowiek wobec prawdy może podjąć jedną z dwóch możliwych decyzji. Swym aktem wyboru może prawdę przyjąć lub odrzucić. Różne są też konsekwencje takiego wyboru. Wybór prawdy stanowi nośnik potwierdzenia swojej wielkiej wartości, odrzucenie zaś prowadzi do zanegowania samego siebie, czyli klęski człowieka. T. Styczeń podkreśla ten stosunek człowieka do prawdy. „Wolność, a dokładniej mówiąc – wolny człowiek, stojąc w obliczu fascynującej prawdy o swej wielkości, może bowiem zdobyć się na odwagę udźwignięcia całego ciężaru i przez jej wolny wybór potwierdzić swą tożsamość, spełnić niejako samego siebie i uwydatnić swą wielkość. Człowiek może się jednak prawdy przerazić, może się jej sprzeniewierzyć, chce ją od siebie odepchnąć, a nawet całkowicie nią zawładnąć, poddając ją pod dyktando swej samowoli. Może użyć swej wolności dla «pętania prawdy» o sobie [...]. I stać się przez to sprawcą swej własnej klęski, dokonując swym wolnym wyborem dzieła samozniszczenia, dekompozycji swej podmiowości, autodestrukcji” (Styczeń, 2013, 130).

Ten pierwszy wybór stanowi drogę i warunek zarazem przyjścia człowieka w darze dla drugiego, wspólnot, grup społecznych i świata. Tylko człowiek uznający prawdę o nim, o swoim człowieczeństwie, o jego niezwykłej wartości, stanowi szansę dla drugiego, a w konsekwencji dla nowej, lepszej rzeczywistości społecznej. T. Styczeń podkreśla, że wybór prawdy, umiłowanie jej, urzeczywistnianie prawdy w życiu stanowi czynnik samospełnienia, samorealizacji, autokreacji, „wynosi” ku wolności. „Tylko wtedy – pisze T. Styczeń –

sam sobą kieruję i rządę, gdy prawdą się kieruję i rządę, gdy się jej poddaję i oddaję. Więcej. Tylko wtedy siebie w sobie ocalam, wyzwalam i spełniam, gdy sam się w jej stronę «przekraczam». Tylko wtedy samym sobą pozostaję, potwierdzam i spełniam samego siebie” (Styczeń, 2013, 139).

Jak wygląda kwestia wolności człowieka, kiedy odrzuca prawdę? Odpowiedzi na to pytanie udziela T. Styczeń. Wyraża to w stwierdzeniu, że człowiek może być „istotą umarłą za życia”. Autor twierdzi, że mijając się z prawdą, odrzucając ją, człowiek ucieka od samego siebie. W ten sposób zdradza samego siebie, niszczy własną tożsamość i kroczy drogą prowadzącą do moralnego samobójstwa. „Oto człowiek mówiąc aktem wolnego wyboru «nie» prawdzie przez siebie samego poznanej i przez samego siebie już uznanej, staje się – i jest – nie tylko swej własnej porażki, swej klęski, sprawcą – jest także kimś, kto staje się sam pierwszą tego dzieła ofiarą, będąc przecież fizycznie cały czas jednym i tym samym człowiekiem” (Styczeń, 2013, 151). Taki człowiek jest także świadkiem i sędzią tego, co uczynił (Styczeń, 2013, 151). Jest jak drzewo, które chociaż stoi, to umiera.

Z wolnością człowieka wiąże się wybór, który musi być poprzedzony rozpoznaniem, wartościowaniem, analizą konsekwencji, a także podjęciem decyzji.

Przez swoje wybory człowiek „wpisuje” wolność w świat wartości. Jak pisze Hessen „wolność, jeżeli już ma być wyborem, to wyborem nie pomiędzy istniejącymi możliwościami, lecz między dobrem a złem, między wartościami obowiązującymi, wymagającymi od człowieka powzięcia określonego postanowienia” (Hessen, 1997, 115).

Podsumowując twierdzenia T. Stycznia i S. Hessena, można najogólniej wnioskować, że człowiek może użyć swej wolności, by wybrać prawdę o swej wielkiej godności. Może także w akcie wyboru tej prawdzie zaprzeczyć, zubażając, a nawet niszcząc własną tożsamość, a tym samym wolność. Wolność jest związana z tożsamością człowieka, podwójnie ogniskuje jego tożsamość. Prawda o człowieku jest czynnikiem zagospodarowywania wolności, a także wypełnia ją jakością. Zagospodarowywanie naszej wolności urzeczywistnianiem wartości stanowi sferę kreowania tożsamości człowieka. Urzeczywistnianie wolności pokazuje, kim jest człowiek, na jakim poziomie funkcjonuje jego tożsamość. Dlatego wychowanie przez prawdę i do prawdy jest niezwykle istotnym celem.

Związek powinności moralnych z sumieniem i wolnością ukazuje S. Chrobak. „Powinności moralne, formułowane przez sumienie nie naruszają wolności, sumienie zaś jest twórcze w zakresie samej prawdziwości

norm. Sumienie nadaje normom jedyną niepowtarzalną postać, jaką mają one właśnie w osobie. Powinność świadczy o tym, że osoba w działaniu jest wolna” (Chrobak, 1999, 35).

Wolność jest integralnie połączona z wewnętrznym życiem człowieka, a także z jego rozwojem duchowym i orientacją transcendentną. „Wolność nie tylko promieniuje na zewnątrz, ale przede wszystkim promieniuje do wnętrza. Ona nie tylko tworzy pewne przedmioty wokół nas, ale przede wszystkim coś nam przyswaja i tworzy nas” (Tischner, 1992, 110). W powyższym ujęciu wolność jest siłą tworzącą rozwój osobowy człowieka, uzdalniającą jednostkę do urzeczywistniania wartości. Chodzi o to, jak podkreśla J. Tischner, „by wartości były przyswojone, żeby człowiek stawał się człowiekiem prawdomównym” (Tischner, 1992, 110).

1.2. Wolność w nauczaniu Jana Pawła II i Benedykta XVI

Szerokie rozumienie wolności przedstawia Jan Paweł II. Charakteryzuje je integralność takich elementów, jak: godność człowieka, transcendentja, dokonywanie wyborów, sumienie, czyn człowieka (działanie i jego wynik), prawda, powinność. W nauczaniu Jana Pawła II wolność jest fundamentem życia chrześcijańskiego. Jest darem danym i zadaniem. Papież stwierdza, że „istota wolności tkwi we wnętrzu człowieka. Należy do natury osoby ludzkiej i jest jej znakiem rozpoznawczym. Wolność osoby ma rzeczywiście swój fundament w transcendentnej godności człowieka: w godności danej mu przez Boga, jego Stwórcę, która go ku Bogu kieruje. Człowiek, będąc stworzony na obraz i podobieństwo Boże, jest nierozzerwalnie związany z tą wolnością, której żadna siła ani przymus zewnętrzny nie jest w stanie go pozbawić i która stanowi podstawowe prawo człowieka jako jednostki i jako członka społeczeństwa” (Jan Paweł II, 1991, 11).

W nauczaniu Jana Pawła II wolność człowieka jest nierozłącznie związana z jego godnością będącą przede wszystkim wskaźnikiem bycia kimś. Godność człowieka wynika ze źródeł jego pochodzenia. To zobowiązuje do poznania Boga, umiłowania, dawania świadectwa wiary w swoim życiu. W Katechizmie Kościoła katolickiego czytamy: „człowiek, ponieważ został stworzony na obraz Boży, posiada godność osoby: nie jest tylko czymś, ale kimś. Jest zdolny poznawać siebie, panować nad sobą, w sposób dobrowolny dawać siebie oraz tworzyć wspólnotę z innymi osobami; przez łaskę powołany do przymierza ze swoim Stwórcą, do dawania Mu odpowiedzi wiary i miłości, jakiej nikt inny nie może za niego dać (KKK, n. 357).

Analiza nauczania papieża wskazuje, że fundament chrześcijańskiej wolności tworzą: dar Boga w dziele stworzenia, wolność stworzenia – jako odbicie wolności samego Boga, odpowiedzialność związana z darem wolności, dzieło odkupienia człowieka przez Chrystusa, dzieło uświęcenia poprzez życie sakramentalne.

Kluczowe znaczenie w kreowaniu wolności odgrywa miłość. Stanowi ona kryterium prawdziwej wolności. Człowiek wierzący świadectwem danym swoim życiem powiększa swoją wolność o transcendencję. W ten sposób głębiej uczestniczy w wolności Boga. Wolność osobista jest wpisana w wolności Stwórcy. Wolność Boga ukierunkowana jest ku dobru. Dobrowolne posłuszeństwo człowieka wobec Boga oraz bezinteresowna dobroć Boga wobec człowieka stanowią ogniwo łączące wolność z prawem naturalnym (Halamska, 2003, 18).

Jan Paweł II podkreśla, że nie jest ono „niczym innym jak światłem rozumu wlanym w nas przez Boga. Dzięki niemu poznajemy, co należy czynić i czego należy unikać. To światło i to prawo Bóg podarował nam w akcie stworzenia” (VS, n. 12). Tak więc wolność jest nam dana.

Reasumując ujęcie wolności danej człowiekowi, trzeba podkreślić jej rolę w rozwoju osobowym człowieka. Wolność dana człowiekowi wypływa z natury osoby ludzkiej. Człowiek jako osoba ze swej natury jest bytem wolnym i rozumnym. Znaczy to, że posiada zdolność poznania prawdy o świecie, w którym żyje, o zjawiskach jakie w nim zachodzą, o sobie, o innych ludziach, o prawach moralnych, a także świecie wartości. Może też podejmować wolne decyzje, dotyczące wyboru wartości znajdujących się w poznawanej rzeczywistości. Przedmiotem poznania rzeczywistości jest prawda i spektrum wartości. To one przyciągają uwagę człowieka, są czynnikiem dynamizującym jego działania. Ich atrakcyjność decyduje o wolnym wyborze, którego kryterium stanowią potrzeby, zainteresowania, zasady moralne oraz stawiane sobie życiowe cele.

Wybór wartości decyduje o rozwoju osobowym człowieka. Ich spektrum czyni rzeczywistość bardziej humanistyczną, co prowadzi do pełni człowieczeństwa. Stąd wyrasta zadanie kształtowania umiejętności wolnego wyboru wartości i ich urzeczywistniania. Staje się to ważnym problemem wychowania i samowychowania na drodze budowania prawdziwej wolności.

Skoro wolność została człowiekowi dana, to musi on być za nią odpowiedzialny. Odpowiedzialność jest tym, co łączy wolność daną z zadaną. W związku z tym wolność zadana musi mieć swoje ograniczenia. W przeciwnym razie nie będzie dla człowieka miała aspektu rozwojowego i stanie się niewolą. Wolność zależy od świadomości ograniczających ją barier.

Jan Paweł II podkreśla, że wolności nie można tylko posiadać i używać. Trzeba ją stale zdobywać przez prawdę. Wolność kryje w sobie dojrzałą odpowiedzialność ludzkich sumień, która z tej prawdy wynika. Może ona być użyta dobrze lub źle, na służbę dobra prawdziwego lub fałszywego, pozornego.

Człowieka wolnego papież określa jako tego, który potrafi poddać się prawdzie i przyjmując ją, naśladuje Chrystusa. „Być wolnym to znaczy umieć siebie poddać, podporządkować – a nie podporządkowywać prawdę sobie, swoim zachciankom, interesom koniunkturalnym. Być wolnym to – wedle programu Chrystusa i Jego królestwa – nie użycie, ale trud. Trud wolności” (Jan Paweł II, 1991, 33). Jedyną i prawdziwą drogą do wyzwolenia jest Chrystus. „Z Niego może człowiek czerpać siłę i moc do podejmowania trudu wolności, która niesie prawdziwe życie” (Halamska, 2003, 34).

Wolność często jest sprowadzana do aktu podejmowania decyzji. Mając dokonać wyboru, człowiek decyduje: „tak” lub „nie”. O niewystarczalności takiego stanowiska ciekawą myśl podsuwa papież Benedykt XVI. „Nie jest tak – pisze papież – że mogę powiedzieć jedynie tak bądź nie. Zasadniczo rzecz biorąc, jesteśmy zatem zdania, że gdy człowiek nie mówi nie wobec zła, już jest pozbawiony wolności, że dochodzi wówczas do wypaczenia wolności. Wolność swą wielką twórczą przestrzeń znajduje wszak dopiero w sferze dobra (Ratzinger, 2005, 198). Również dla Benedykta XVI wolność jest związana z odpowiedzialnością. Jak twierdzi „wolność, aby mogła być właściwie rozumiana, musi być zawsze łączona z odpowiedzialnością” (Ratzinger, 2005, 199).

Jak pisze J. Ratzinger „w skali wartości, o którą chodzi w przypadku człowieka i jego godnego życia, wolność pojawia się jako właściwa, podstawowa wartość i w ogóle jako zasadnicze prawo człowieka” (Ratzinger, 2020, 133–134). Jest to argument, który ukazuje, jak ważną wartością dla Benedykta XVI jest wolność.

2. Ankieta dotycząca rozumienia wolności

Druga część zostanie poświęcona badaniom przeprowadzonym na 106 osobach uczących się w szkole średniej (Zespół Szkół Samochodowych w Radomiu), w wieku 15–19 lat. Za pomocą wyników ankiet przeprowadzonych na katechezie przedstawimy wnioski, jak młodzież rozumie pojęcie wolności oraz przy pomocy jakich argumentów można pokazywać, co tak naprawdę wolnością jest. Aby to ukazać, zostały przeprowadzone cztery katechezy: 1) Chrześcijańskie rozumienie wolności; 2) Ku wolności wyswobodził

nas Chrystus; 3) Wolność a dobro; 4) Wolność a prawda. Ankiety zostały przeprowadzone zarówno przed katechezami, jak i po ich zrealizowaniu.

2.1. Wychowanie do wolności. Argumenty użyte na katechezach o wolności

U podstaw zasad wychowania do wolności znaleźć się powinny: wolny wybór, podejmowanie decyzji, prawda. W powyższym aspekcie J. Wilk formułuje następujące zasady wychowania:

- „zasada kierowania rozwojem wychowanka, aby naturalna zdolność do decydowania przejawić się mogła w całej dojrzałości, także z możliwością błędzenia;
- zasada wzajemnego odniesienia prawdy i wolności; im bardziej zaś jesteś wolny, tym bardziej potrafisz wybrać prawdę [...].

Wychowywać do wolności poprzez prawdę oznacza poprowadzić człowieka do odkrycia prawdy, do fascynacji i kosztowania prawdy” (Wilk, 2002, 167–168).

Ten sam autor wskazuje także, jakie są drogi wychowania do wolności:

- przez wolność emocjonalną, czyli zaspokajanie potrzeby miłości, bezpieczeństwa, uwalnianie od lęku;
- przez wyzwolenie z egocentryzmu – włączanie w role społeczne, wyzwalanie poczucia odpowiedzialności, zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego, kształtowanie umiejętności dawania i postaw patriotycznych;
- przez wspomaganie aktywności, stwarzanie szans aktywności własnej wychowanka;
- przez wyzwalanie twórcze, stwarzanie warunków do rozwoju różnorodnej twórczości;
- przez wolność, którą daje wiara; pozwalanie dziecku wzrastać z pozytywnym, pogodnym obrazem Boga jako Ojca pełnego miłości i dobroci, do którego zawsze i wszędzie można się zwracać z ufnością;
- przez swobodę określania siebie; wspomaganie w wyborze własnej drogi i realizowaniu swego pełnego powołania (Wilk, 2002, 166–170).

Jak twierdzi Wincenty Granat, człowiek posiadający poprawny obraz pojmowania wolności może, a nawet powinien przynieść go do świata realnego. Mądry człowiek powołany jest do ciągłego udoskonalania i przetwarzania samego siebie. Dzięki temu kształtuje też środowisko, w którym funkcjonuje (Granat, 2018, 97).

O konieczności wychowania do wolności pisze także ks. Marek Dziewiecki. Jego zdaniem odpowiedzialne wychowanie wymaga nie tylko opie-

rania się na kompletnej i realistycznej prawdzie o człowieku. Wymaga także udzielenia realnej pomocy wychowawczej zarówno w celach jak i metodach wychowania. Te metody wychowawcze muszą ukazywać obiektywne wartości, zasady moralne, ale także szczególnie kształtować postawy oparte na świadomości i wolności (Dziewiecki, 1999, 93).

Wolność to nie tylko decyzyjizm, lecz realizowanie dobra. Być wolnym, to wejść na drogę realizacji człowieczeństwa i pełnienia woli Bożej. Wolność ludzi świętych pokazuje nam świat Boga, który może być niezrozumiały dla tych, którym wiara kojarzy się wyłącznie z zakazami. Jest to świat niedostępny dla ludzi bojących się, że Bóg odbierze im część życia, że będzie żądał nieustannych poświęceń. Wolność będąca realizowaniem dobra to nie jedynie jednorazowy, prosty wybór. Prawdziwa wolność to pójście za Bogiem drogą prowadzącą człowieka do świętości. Tak rozumiana wolność wymaga słuchania głosu Boga i siły w dążeniu za Jego głosem. Wyraża się to w wyrażeniu „być posłusznym Bogu w wierze”.

Pierwsza część ankiet została przeprowadzona przed katechezami dotyczącymi wolności. Uczniowie wypełniali je nie znając argumentów związanych z chrześcijańskim rozumieniem wolności. Drugi raz te same ankiety wypełnili po katechezach o wolności. Podczas katechez argumentowano, jak wygląda prawdziwa wolność.

W pierwszym pytaniu ankiety poruszona została wolność człowieka. Zadano pytanie: czy człowiek jest istotą wolną. Jako argumenty za twierdzącą odpowiedzią przywołano fakt stworzenia człowieka na obraz i podobieństwo Boga, który bez wątplenia jest wolny. Następnie ukazano, że człowiek posiada prawo wyboru, co świadczy, że mogąc wybrać lub odrzucić choćby Boga, jest wolny.

W drugim pytaniu poruszono kwestię Dekalogu. Zapytano, czy ogranicza on wolność człowieka. Argumentami za tym, że Dekalog nie ogranicza naszej wolności, były zachęty do pozytywnego spojrzenia na przykazania. Zamiast nie zabijaj – szanuj życie. Kolejny argument to moment, w którym Izraelici otrzymują przykazania – wychodząc z niewoli egipskiej, na drodze do wolności. Przykazania jawią się jako drogowskazy na tej drodze, aby nie wpaść w gorszą niewolę niż fizyczna – niewolę grzechu, uzależnienia.

Trzecie pytanie: czy twoim zdaniem normy moralne wytyczone przez Kościół katolicki ograniczają wolność człowieka? Nie ograniczają wolności człowieka, ale porządkują jego życie. Kościół jest głosem Boga w świecie i zachęca do szukania Jego woli i wypełniania jej. Normy moralne głoszone przez Kościół są także związane z odpowiedzialnością za swoje decyzje.

W czwartym punkcie ankiety zapytano o możliwość bycia wolnym fizycznie, a zniewolonym wewnętrznym. Tutaj odpowiedź jest twierdząca. Świadczą o tym choćby ludzie odbywający karę więzienia, choć zostali skazani niesłusznie. W piątym punkcie zapytano o sytuację odwrotną. Czy można być wolnym fizycznie, a zniewolonym wewnętrznym? I tu odpowiedź jest również twierdząca. Świadczą o tym osoby uzależnione, które przemieszczają się swobodnie, ale mają przymus wewnętrzny.

Pytanie szóste: czy twoim zdaniem wolność oznacza, że robię, co mi się podoba? Pytanie siódme, powiązane z szóstym – czy twoim zdaniem wolność jest równa samowoli? Odpowiedzi na te pytania powinny być negatywne. Jeśli będę robił, co mi się podoba, to znaczy, że mogę też krzywdzić siebie i innych. Chrześcijańską wizją odpowiedzi na rób, co chcesz, są słowa św. Augustyna – kochaj i rób, co chcesz. Bo jeśli będziesz kochał, to zawsze twoje działanie poprzedzone miłością będzie dobre i wolne.

Czy twoim zdaniem wolno krzywdzić inne osoby? To treść ósmego pytania. Odpowiedź oczywiście brzmi nie. Wolność innych zawsze jest granicą mojej wolności wyboru.

W punkcie dziewiątym ankietowani mieli udzielić odpowiedzi na pytanie: czy wolny jest człowiek, który krzywdzi siebie? Taka osoba nie jest wolna, gdyż nie realizuje woli Boga wobec własnego życia.

Pytanie dziesiąte brzmiało: Czy twoim zdaniem wolno wszystko, co jest zgodne z prawem stanowionym? W perspektywie wolności człowieka to, że coś jest zgodne z prawem, nie zawsze oznacza, że będzie dla mnie dobre. Znamy przecież przykłady krajów, gdzie prawo pozwala na przykład kamienować kobiety. Zresztą zbrodniarze hitlerowscy tłumaczyli się, że wykonując rozkazy, nie łamali prawa. Jednak nad prawem stanowionym jest prawo naturalne, za którego łamanie byli skazywani.

W jedenastym punkcie zapytano: czy twoim zdaniem wolno ci wszystko, co przynosi ci szczęście (przyjemność)? Odpowiedź brzmi nie. Argumentem za tym jest to, że często nasze szczęście czy przyjemność może być nieszczęściem innej osoby. Nasza przyjemność może także ranić Boga. W tym sensie negatywnie trzeba także odpowiedzieć na dwunaste pytanie: czy wolny jest człowiek, który łamie prawo Boże?

Czy twoim zdaniem są jakieś granice wolności? To treść pytania numer trzynaste. Takimi granicami są wolność innego człowieka oraz granice prawa Bożego.

Pytanie czternaste – ostatnie – dotyczyło wolności decyzji Jezusa, który godzi się umrzeć za ludzi na krzyżu. Odpowiedź brzmi, że była to wolna

decyzja. Jezus mógł jej nie podejmować, ale w swoim posłuszeństwie Ojcu daje nam wzór pełnienia Jego woli. Sam modli się do Ojca o oddalenie kielicha, ale ostatecznie godzi się wypełnić swoje zadanie do końca.

2.2. Wyniki ankiet przeprowadzonych przed i po serii katechez o wolności

Poniżej zaprezentowane zostaną wyniki ankiet. Przy każdym pytaniu były możliwe trzy odpowiedzi: tak, nie, nie mam zdania (trudno powiedzieć).

Pytanie	Przed katechezami			Po katechezach		
	tak	nie	nie mam zdania	tak	nie	nie mam zdania
1. Czy twoim zdaniem Dekalog ogranicza wolność człowieka?	77	14	9	94	2	4
2. Czy twoim zdaniem Dekalog ogranicza wolność człowieka?	15	47	38	6	77	17
3. Czy twoim zdaniem normy moralne wytyczane przez Kościół katolicki ograniczają wolność człowieka?	23	51	26	9	75	16
4. Czy twoim zdaniem ktoś może być wolny fizycznie, a zniewolony wewnętrznie?	66	23	11	79	9	12
5. Czy twoim zdaniem ktoś może być wolny wewnętrznie, a zniewolony fizycznie?	66	9	25	74	13	13
6. Czy twoim zdaniem wolność oznacza, że robię to, co mi się podoba?	38	56	6	11	88	1
7. Czy twoim zdaniem wolność jest równa samowoli (wszystko mi wolno)?	25	58	27	6	92	2
8. Czy twoim zdaniem wolno krzywdzić inne osoby?	6	64	30	4	96	0
9. Czy twoim zdaniem wolny jest człowiek, który krzywdzi siebie?	12	58	30	9	80	11
10. Czy twoim zdaniem wolno wszystko, co jest zgodne z obowiązującym prawem stanowionym?	75	15	10	38	58	4
11. Czy twoim zdaniem wolno Ci wszystko, co przynosi Ci szczęście (przyjemność)?	42	45	13	9	85	6
12. Czy twoim zdaniem wolny jest człowiek, który łamie prawo Boże?	9	70	21	6	82	12
13. Czy twoim zdaniem są jakieś granice wolności?	49	15	36	81	6	13
14. Czy śmierć Jezusa na krzyżu była Jego wolną decyzją?	43	17	40	74	9	17

Dane w tabeli podano w procentach

2.3. Podsumowanie badania

Drogą nabywania wolności jest wychowanie. „Nabywanie wolności polega na wysiłku na rzecz urzeczywistnienia jej jako celu wychowania. Podobnie jak człowiek nabywa cnoty i wartości na drodze wychowawczego wysiłku, podobnie nabywa wolność i związaną z nią odpowiedzialność” (Nowak, 1999, 335). Dlatego tak istotna jest praca z młodymi ludźmi. Bogactwo młodości polega na tym, że w tym okresie życia człowiek odkrywa, planuje, dokonuje wyborów, podejmuje decyzje znaczące dla dalszych losów jego samego jak i innych (Cian, 1990, 5). Dobre pojmowanie wolności i związanych z nią konsekwencji zdaje się być szczególnie istotne.

Ważną kwestią jest nierozłączność wolności i odpowiedzialności. Rozumny wybór człowieka powinien uwzględniać odpowiedzialność za realizację dobra. Nie można wyobrazić sobie moralnego życia człowieka bez nieustannej analizy motywów postępowania, zgodności wyborów z prawdą o człowieku, a także bez oceny skutków czynu. W tym sensie odpowiedzialność i wolność są ściśle powiązane (Rusecki, 2007, 321).

Przeprowadzone katechezy i poruszone na nich treści, jak widać z wyników ankiet, są w stanie pomóc młodym ludziom prawdziwie pojmować wolność. Niewątpliwie jednak różnorakie treści, które docierają do młodzieży burzą rozumienie wolności. Oczywiście nie wystarczy tylko jednorazowe przedstawienie chrześcijańskiego rozumienia wolności. Trzeba ciągłej pracy, popartej świadectwem życia tych, którzy zaufali Bogu i realizują w swoim życiu Jego wolę, przyjmując ją za swoją. W ankietach przeprowadzonych po katechezach dodano jedno pytanie: czy ta seria katechez zmieniła Twoje postrzeganie wolności? Tak odpowiedziało 87%, nie 6%, a zdania nie miało 7% badanych. Wyraźnie ukazuje to z jednej strony potrzebę rozmawiania o wolności z młodzieżą, a z drugiej to, że rozmowy te mogą być skuteczne i wpływać na rozumienie świata wartości przez uczniów.

BIBLIOGRAFIA

- Bonecki H., 1987, *Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa.
- Chrobak S., 1999, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa.
- Cian L., 1990, *Wychowanie w duchu ks. Bosko*, Warszawa.
- Dziewiecki M., 1999, *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom.

- Granat W., 2002, *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej*, Poznań.
- Halamska M., 2003, *Wolność. Wychowanie do wolności w świetle nauczania Jana Pawła II*, Kraków.
- Hessen S., 1997, *Podstawy pedagogiki*, Warszawa.
- Jan Paweł II, 1991, *Serce pragnie sensu. Motywy życia i nadziei*, Warszawa.
- Nowak M., 1999, *Podstawy pedagogiki otwartej*, Lublin.
- Ratzinger J., 2005, *Wiara – prawda – tolerancja: Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce.
- Ratzinger J., 2020, *Prawda i wolność. Rozważania o współczesności*, Kraków.
- Rusecki M., 2007, *Być chrześcijaninem. Teologia dla szkół średnich*, Lublin.
- Styczeń T., 2013, *Wolność w prawdzie*, Lublin.
- Tchorzewski A., 2018, *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*.
- Tischner J., 1992, *Świat ludzkiej nadziei*, Kraków.
- Tischner J., 1997, *Jak żyć?*, Wrocław.
- Wilk J., 2002, *Pedagogika rodziny*, Lublin.